

De opleidingsrelatie, een steunende relatie?

M. HEBBRECHT

Van Staveren en Van Os (2009) brengen elders in dit nummer psychodynamische aspecten van de opleidingssituatie onder de aandacht van de lezers. Ik waardeer de inspanning die zij met dit duet van meester en gezelschap leveren, want het is geen sinecure om binnen het korte bestek van dit artikel, een psychodynamische visie over de psychiatrische opleiding te geven.

De auteurs stippen een aantal probleemgebieden aan, zoals de grensvervaging tussen opleiding en therapie, de onvermijdelijkheid van overdrachtsfenomenen en het risico van narcistische krenking. Zij tonen aan hoe verschillende aspecten van de opleidingsrelatie op gespannen voet met elkaar kunnen staan. Het stimuleren van de creativiteit van de arts in opleiding tot psychiater (aios) en het blijik geven van een steunende attitude zijn bijvoorbeeld niet eenvoudig in overeenstemming te brengen met de beoordelingsfunctie en het verschil in verantwoordelijkheid en gezag.

Hoe de ontwikkeling van een professionele identiteit tot stand komt en welke fasen erin onderscheiden worden, had ik graag meer uitgewerkt gezien.

Interessant ook is de idee dat autonomie niet altijd een uiting is van een veilige hechting, maar soms een vermijdende hechtingsstijl overdekt. Verschillen in hechtingsstijlen tussen de werkbegeleider en de psychiater in opleiding kunnen aan de basis liggen van spanningen. De auteurs verwijzen hierbij naar het werk van Fonagy, een analytisch die met zijn empirisch onderzoek de psychoanalyse opnieuw in de hedendaagse psychiatrie wil verankeren. Mijn kritische opmerking bij het artikel van Van Staveren en Van Os is voornamelijk dat zij wat teveel analytische auteurs noemen. Hierdoor krijgt het artikel een te eclecticisch

karakter en verliest het aan diepgang.

In mijn commentaar ga ik in op drie onderwerpen. Eerst maak ik een aantal algemene opmerkingen. Vervolgens noem ik het werk van Bion. Ten slotte wijs ik op enkele aspecten die ook aan de orde zouden moeten komen bij een beschouwing over de opleidingsrelatie opgevat als een steunende relatie.

Vernieuwing en traditie Opleiding is gericht op het overbrengen van kennis van één generatie naar een volgende generatie van beroepsbeoefenaars. Het gaat er niet alleen om kennis in brede zin (kennis, vaardigheden en professionele attitude) over te dragen, maar ook om bestaande kennis te exploreren en te evalueren en nieuwe kennis voort te brengen en te ontwikkelen. Tevens dient een opleiding vertrouwde bij te brengen met methodologie die het mogelijk maakt nieuwe kennis voort te brengen.

Als andere belangrijke onderdelen van de opleiding, noem ik de communicatie met collega's en paraprofessionele medewerkers en het stimuleren van overleg met verwante en naburige professionele disciplines. De opleider zal zich hierbij niet alleen in de superviserende rol plaatsen, maar de aios ook in de eigen keuken laten meekijken, om te tonen hoe hij of zij zelf als clinicus actief is. Het komt er vooral op aan dat de supervisor de aios niet indoctrineert, maar deze stimuleert om zich te verwonderen en om te gaan letten op patronen die zich herhalen.

Echter, niet alleen het conservatieve is van belang, maar vooral het nieuwe, het verrassende en het ongekennde dat zich aandient. Wat dit laatste betreft, kan de psychoanalyse met haar aandacht voor onbewuste processen, inspiratie

bieden. Oog hebben voor het nieuwe (o.a. serendipiteit) betekent niet dat men zomaar bestaande klinische tradities overboord gooit. De opleider kan op grond van zijn ervaring de vluchtigheid van sommige modes in de psychiatrie beter relativeren. Daarnaast dient de aios te onderscheiden wanneer een wachtende en receptieve houding aangewezen is of wanneer een snelle inschatting en gericht oordeelkundig handelen vereist zijn. Ik heb het dan over de inschatting van gevaarlijkheid en van suïcidedreiging.

Collegiaal en transparant Vooral via het werk van Kernberg (2006) is men zich in de psychoanalyse ervan bewust hoezeer de organisatie van het opleidingssysteem de creativiteit van opleidingskandidaten in positieve of negatieve zin bepaalt. Zo is voldoende inspraak van de aios in de organisatie en de voortgang van de opleiding wenselijk. De supervisor dient enerzijds de aios te behandelen als een collega, zij het minder ervaren en met een beperktere verantwoordelijkheid, en niet vanuit een autoritaire en infantiliserende opstelling. Anderzijds dient hij of zij de ontwikkeling van het professioneel functioneren van de aios te volgen en deze te bespreken zodra de patiënt nadeel dreigt te ondervinden. De supervisor beoordeelt eveneens de kwaliteit van het werk. Is het niet belangrijk dat de supervisor op een transparante wijze het eigen inzicht in een klinische situatie communiceert en aangeeft waarover hij zelf nog twijfelt en onzeker is? Op die manier respecteert men de narcistische kwetsbaarheid van de aios en wordt ondoelmatige idealisatie verminderd. Zo maakt men het de aios gemakkelijker de eigen onzekerheden te bespreken.

Wat betreft het bespreken van de tegenoverdracht van de aios, kan men het beste tactvol te werk gaan. De psychoanalyse kan inderdaad inzichten aanreiken in verband met parallelle processen waarbij de dynamiek van de patiënt (zeker bij patiënten met een psychose en patiënten met persoonlijkheidsstoornissen uit de A- en de B-clusters), processen in het team beïnvloedt (en omgekeerd) en soms ook de relatie tussen aios en

supervisor verstoort. Dit betekent evenwel niet dat de supervisor persoonlijke achtergronden van deze tegenoverdrachtsreacties bij de aios probeert te peilen en op grond hiervan een duiding geeft. Dit is grensoverschrijding. Er wordt in de eerste plaats gefocust op de patiënt, pas in tweede instantie op de persoon van de aios.

Volgens mij heeft het weinig zin om de aios te motiveren voor een persoonlijke therapie; we kunnen wel verwondering wekken over terugkerende problemen in het werken met patiënten. Of de aios ervoor kiest in therapie te gaan, en welke therapierichting hij kiest, is meer een kwestie van zijn of haar persoonlijke affiniteit. Hiermee interfereren lijkt me een schending van de privacy. Is onze keuze voor een therapierichting niet vooral ingegeven op grond van een goede relatie met een supervisor met wie we ons graag wilden identificeren?

Concept K Bion (1962) wordt in het artikel van Van Staveren en Van Os niet genoemd. Het denken van deze vernieuwer van de psychoanalyse is in de psychiatrie nog niet voldoende doorgedrongen. In leerprocessen spelen affectieve elementen een grote rol. Het concept 'K' is ook belangrijk om problemen in de opleidingsrelatie te begrijpen. K verwijst naar kennis in de zin van het vermogen om te weten: kennis op te doen, te bevatten en verder te ontwikkelen. Verwante noties zijn het zogenoemde epistemofiele instinct of de drift tot weten. K verwijst ook naar leren uit ervaring. Vanwege het korte bestek, kan ik hier niet verder op ingaan.

Oog voor talent Ten slotte waardeer ik dat de auteurs verwijzen naar mijn artikel over de psychiater als steunfiguur (Hebbrecht 2004). Spijtig genoeg wordt er slechts één element uitgelicht dat belangrijk is, namelijk het hanteren van narcistische overdrachten. In een opleidings-situatie komt de supervisor op een professionele manier tegemoet aan een conceptualisatie die bij de aios plaatsvindt (een verlangen, een project dat geleidelijk vorm krijgt). Hij of zij doet dit in

overeenstemming met een wetenschappelijke psychiatrie. Zo kiest een aios een bepaald opleidingscentrum omdat hij of zij verwacht dat dit aan een innerlijk project dat al vaag gevormd is, tegemoet zal komen. Verder dient een supervisor door zijn houding uit te drukken wat de professionele rol van psychiater precies inhoudt, zich bewust te blijven van de eigen grenzen als supervisor en oog te hebben voor grensvervaging van de aios in het werk met patiënten. Deze grensvervaging maakt immers de tegenoverdracht zichtbaar.

Opleiden betekent ook oog hebben voor de specifieke talenten van de aios en erkennen van professionele groei. Wanneer de supervisor op een authentieke manier iets zegt over deze specifieke talenten, zal hij of zij merken dat de aios spontaan wordt en gedreven in zijn drang naar kennis. Dit veronderstelt wel dat de supervisor en de aios elkaar regelmatig zien en dat de opleider voldoende beschikbaar is in crisismomenten.

LITERATUUR

- Bion, W.R. (1962). *Learning from experience*. London: Maresfield Library.
- Hebbrecht, M. (2004). De psychiater als steunfiguur. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 46, 157-166.
- Kernberg, O.F. (2006). The coming changes in psychoanalytic education: Part I. *International Journal of Psychoanalysis*, 87, 1649-1673.
- Staveren, R. van, & van Os, T.W.D.P. (2009). De opleidingsrelatie bekeken vanuit psychoanalytisch perspectief. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 51, 365-373.

AUTEUR

M. HEBBRECHT is psychiater-psychotherapeut en psychoanalyticus, Psychoanalytische Dienst, Universitair Psychiatrisch Centrum- Katholieke Universiteit Leuven, campus Kortenberg en PZ Sancta Maria, te Sint-Truiden.
Correspondentieadres: M. Hebbrecht, Wijkstraat 146 te 3700 Tongeren.
E-mail: marc.hebbrecht@skynet.be.

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 23-3-2009.

TITLE IN ENGLISH The supervisory relationship: is it a supportive one?